

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

*Հետազոտության թեման՝ Բնապահպանությունը որպես
մարդկության գլխավոր հիմնախնդիր, կրթությունը և դաստարակությունը
դպրոցում*

*Առարկան՝ աշխարհագրություն
Հետազոտող ուսուցիչ՝ Սոնյա Հակոբյան*

*Ուսումնական հաստատություն՝ Արամայիս Երզնկյանի անվան հ.
118 ավագ դպրոց*

Երևան 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն-----	2
Գլուխ 1 ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՆԱԲԿ	
1.1 Բնապահպանությունը որպես մարդկության գլխավոր հիմնախնդիր-----	4
1.2 Բնապահպանական գիտակցության ձևավորման խնդրները և ուղիները_____	6
1.3 Մարդ-բնություն փոխհարաբերությունները-----	8
Գլուխ 2 Դաստիարակությունը և կրթությունը որպես դպրոցականի բնապահպանական կուլտուրայի ձևավորման հիմնարար միջոց	
2.1 Բնապահպանական դաստիարակությունը և կրթությունը դպրոցներում-----	10
2. 2 Բնապահպանական նախագծերի մշակումը և կիրառումը ավագ դպրոցում--	12
Առաջարկություններ-----	18
Եզրակացություն-----	19
Օգտագործված գրականության ցանկ-----	20

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Բնությունը կատակներ չի ընդունում նա միշտ ճշմարտացի է, մշտապես լուրջ, մշտապես խիստ. նա միշտ արդարացի է, իսկ սխալմունքները և մոլորությունները բխում են մարդկանցից:

Յ. Վ. Գյոթե

Թեմայի արդիականությունը:Ներկայումս մարդկության առջև ծառայած ամենաբարդ և ամենակարևոր համաերկրային հիմնախնդիրը բնության և հասարակության դինամիկ հավասարակշռության պահպանումն է: Ժամանակակից տեղեկատվական հասակությունում ընթացող սկզբունքային վերակազմավորումները, վերադասավորումները, արդիականացման գործընթացները «մարդ-հասարակություն-բնություն» բազմամակարդակ համակարգում բերում են հակասությունների սրմանը, ինչը լրջորեն վտանգում է այդ համակարգի կոեվոլյուցիոն զարգացումը: Ժամանակակից հասարակությունում ապրող մարդը պետք է գիտակցի ,որ կենսոլորտի ռեսուսները անվերջ չեն և սահմանափակ է կենսապահովման բնական համակարգի տնտեսական տարողականությունը: Բնապահպանական իրավիճակի արմատական փոփոխությունները երկրում հնարավոր է միայն ակտիվ բնապահպանական քաղաքականության իրականացման միջոցով, որն ենթադրում է բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության ոլորտում կառավարման տարբեր մակարդակներում նպատակների հասանելիություն ապահովող միջոցառումների ամբողջական համակարգի առկայություն: Էկոլոգիական ճգնաժամի հաղթահարման, հասարակության հոգևոր զարգացման, սոցիալ-էկոլոգիական պատասխանատվության ձևավորման գործում առաջնային դերակատարում ունի էկոլոգիական/բնապահպանական/ կրթությունը և դաստիարակությունը: Հանդես գալով որպես համամարդկային, ազգային արժեքների, մշակութային ձեռքբերումների փոխանցման յուրահատուկ միջոց՝ այն առաջադրում է աշխարհճանաչողության և աշխարհընկալման առանցքային հիմքերը: Բնապահպանական կրթությունը և

դաստիարակությունը պետք է սկսել իրականացնել հիմնական դպրոցից մինչև ավագ դպրոց, զարգացնելով աշակերտների ճանաչողական հմտությունները, արժեհամակարգը, դաստիարակել բնության հետ ներդաշնակ փոխհարաբերություններ ունեցող անձ:

Հետազոտության նպատակը-բարձրացնել մարդկության արդի հիմնախնդիր հանդիսացող բնապահպանության մասին գիտելիքների մակարդակը դպրոցում: Նպաստել ուսումնական գործընթացում էկոլոգիական կրթության և դաստարակության իրականացմանը:

Հետազոտության խնդիրները.

- Ուսումնասիրել էկոլոգիական/բնապահպանական/կրթության և դաստիարակության ընդհանուր բնութագիրը:
- Բացահայտել դպրոցում էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության իրականացման ուղիները:
- Մշակել էկո-նախագծի նմուշօրինակ և փորձարկել աշխարհագրություն առարկայի դասաժամերին

Հետազոտության մեթոդները: էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության հիման վրա էկո-ուսումնական նախագիծ կազմելու, դրանցով դասեր կազմակերպելու, մասնակիցների հետ քննարկումների միջոցով կատարելագործել ուսումնական նախագծի պլանը և զարգացնել բնապահպանական ուղվածության դասեր կազմակերպելու հմտությունները: Մանկավարժական փորձարկում ,դիտարկում, հարցաթերթիկներ, գնահատում:

Աշխատանքի տեսական նշանակությունը կարելի է կիրառել հետևյալ ոլորտներում. Բնագիտական առարկաների՝ աշխարհագրության, կենսաբանության, քիմիայի դասընթացներում որպես ուսումնական նախագծի օրինակ ,մեթոդական օգնություն մանկավարժներին::

Գլուխ 1 ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

1.1 Բնապահպանությունը որպես մարդկության գլխավոր հիմնախնդիր

Բնության վրա մարդու ներգործությունը սկսվել է մարդու ձևավորման ժամանակաշրջանից: Մարդու գործունեությունը բնության հետ եղել է չգիտակցված, որի հետևանքով ոչնչացվել և անպատասցել են հսկայական անտառային զանգվածներ, արոտավայրեր՝ Միջերկրական ծովի ավազանում, Աֆրիկայում, Միջին Ասիայում, Մերձավոր Արևելքում և այլն: 1968 թվականին Փարիզում կայացած առաջին միջպետական կոնֆերանսը՝ նվիրված բնության արդյունավետ օգտագործմանը, գերակայող տեսակետ է դարձել այն իրողությունը, որ արագ զարգացող արդյունաբերությունը, զգալի չափով փոխում, գլխավորապես աղտոտում է ողջ կենսոլորտը և մարդու ապրելու միջավայրը: Բնապահպանության գիտություն է, որը եկոլոգիայի տեսական նախադրյալների հիման վրա գործնական միջոցառումներ է մշակում բնական հարստությունների պահպանության և արդյունավետ օգտագործման համար: Բնապահպանությունը նաև համալիր գիտություն է եկոհամակարգերի բարելավման, բնության և հասրակության հավասարակշռության պահպանման մասին: Բնապահպանության նպատակն է կենդանի և անկենդան բնության որակական և քանակական օրինաչափությունների պահպանությունը՝ որպես մեր մոլորակի և կենսոլորտի կարևոր բաղադրամաս ^[5] .:

Բնապահպանության հիմնական խնդիրներն են շրջակա միջավայրի բնական վիճակի պահպանումը, վերականգնումը, վնասագերծումը, բնական պաշարների խելամիտ օգտագործումը, շրջակա միջավայրի վրա ֆիզիկաքիմիական, կենսաբանական և այլ վնասակար ազդեցությունների նվազեցումն ու կանխումը^[13]: Ինչպես նշվեց արտադրողական ուժերի զարգացմանը զուգընթաց մարդու փոխազդեցությունը բնության վրա ավելի ինտենսիվ բնույթ է կրում: Ժամանակակից գիտատեխնիկական հեղափոխության կամ զարգացումների (այսուհետ՝ ԳՏՀ) պայմաններում հանրության արտադրողական ուժերն անչափ աճել են, որի

արդյունքում մարդկանց տնտեսական գործունեությունն իր մասշտաբներով և նշանակությամբ դարձել է համադրելի բուն բնության գործընթացների հետ: Ժամանակակից ԳՏՀ-ի բացասական ազդեցությունները հանրություն և բնություն փոխհարաբերությունների վրա տեղի է ունենում ներքոհիշյալ երեք կարևոր ուղղություններով՝ 1) բնական ռեսուրսների աղքատացում կամ գերշահագործում, 2) շրջակա միջավայրի աղտոտում, 3) բնական լանդշաֆտների փոփոխություն՝ հատկապես անթրոպոգեն լանդշաֆտների առաջացման հետևանքով^[14]:

Բնապահպանության տեսանկյունից կարևոր է մարդու ներգործության հետևանքով բնական ռեսուրսի կրած փոփոխությունը: Գյուղատնտեսական արտադրության համար ևս հարմար է դրանք դասակարգել ըստ սպառման ձևի և դրա հետևանքների: Այս նկատառումներով առանձնացնում են բնական ռեսուրսների սպառվող և անսպառ խմբեր: Միջավայրի բոլոր բաղադրամասերը, անկախ այն բանից, սպառվող են թե անսպառ, բնության ընդհանուր համակարգում ունեն իրենց կայուն, անփոխարինելի տեղը և փոխադարձաբար կապված են մեկը մյուսի հետ: Մթնոլորտային օդի աղտոտումը բացասաբար է անդրադառնում բուսական և կենդանական աշխարհի վրա, բուսական ծածկույթի դեգրադացումը զդում է հողային և ջրային ռեսուրսների վրա և այլն: Հետևաբար, բնության մեջ առաջնային և երկրորդական պահպանության ռեսուրսներ չկան: Բնական ռեսուրսների պահպանությունը հնարավոր է միայն համալիր մոտեցմամբ, այսինքն՝ բնական պաշարների (հողային, ջրային, կենսաբանական, կլիմայական, ընդերքի) և մարդու պահանջների փոխհամաձայնեցմամբ ^[4]:

Այսպիսով բնապահպանությունը որպես մարդկության հիմնախնդիր իրենց ներկայացնում է համակարգը ,որը ներառում է բնապահպանական/էկոլոգիական/ խնդիրների ամբողջությունը,ինչը բերում է բնության հավասարակշռության խախտմանը, մարդ –բնություն ներդաշնակության խաթարմանը:Բնապահպանությունը մարդկության համար դարձել է հիմնախնդիր,որի լուծման համար պետք է մշակել արդյունավետ ուղղիներ:

1.2 Բնապահպանական գիտակցության ձևավորման խնդրները և ուղիները

Էկոլոգիական մշակույթը որպես մարդ-բնություն ներդաշնակ փոխհարաբերության ապահովման կարևորագույն գործոն

Այսպիսի խնդիրների հիմքում ոչ միայն տնտեսական, էկոլոգիական այլ հոգևորբարոյական, այսինքն՝ արժեքային խնդիրներ են: Պետք է յուրացնողի, սպառողի հոգեբանությունից անցնել խնայողի, սիրող մարդու հոգեբանությանը, նյութական բարիքների արտադրությանը զուգընթաց զբաղվել հոգևոր արժեքներով: Էկոլոգիական գիտակցության, մշակույթի ձևավորմանը պետք է ներգրավի ողջ կրթադաստիարակչական համակարգը: Մանկուց պետք է երեխային սովորեցնել, որ բնության մաքրությամբ է պայմանավորված իր առողջ կյանքը: Հասարակության մեջ պետք է խրախուսվեն այն ավանդույթներն ու սովորույթները, արժեքները, որոնք կարող են բարելավել երկրի էկոլոգիական իրավիճակը: Պետք է ստեղծել այնպիսի մշակույթ, որը կմաքրի բնությունը և կպահպանի մարդու տեսակը: Բնության պահպանությունը, բնության նկատմամբ սերը, հոգատար վերաբերմունքը պետք է կարևորել որպես պատանու, երիտասարդի հայրենասիրական դաստիարակության բաղադրիչ, որովհետև հայրենիքը վերացական հասկացություն չէ, այլ այն միջավայրը, որում նա ծնվել, մեծացել է, որը նրան սնել ու պաշտպանել է: Դաստիարակության պակասի դրսևորում է մեզանում անտարբեր, սպառողական վերաբերմունքը մեր շրջապատի նկատմամբ: Մի՞թե քաղաքակիրթ ազգին հարիր են մեր փողոցներում թափված աղբն ու կեղտը, մարդու ինքնահարգանքը վիրավորող գովազդային վահանակների մակագրությունը. «Աղբի տեղը աղբամանում է», «Մաքուր Հայաստան»: Քաղաքակիրթ, ավելացնեմ, հայրենիք սիրող հասարակության համար իր քաղաքը, շրջապատը մաքուր պահելը ինքնին հասկանալի է ու բնական, ինչպես, ասենք, հարդարված լինելը, կոկիկ հագնվելը, շրջապատում չաղմկելը, մյուսների հանգիստը չխանգարելը և այլն: Հայրենաճանաչողություն և հայրենապաշտություն, ահա՛ բնապահպանական հիմնախնդիրների լուծման ուղիներից մեկը, որն իրականացվելու է կրթության և դաստիարակության միջոցով:

Էկոլոգիական մշակույթի ձևավորման գործունեւորից հաջորդը բնության նկատմամբ բարոյական վերաբերմունքի ձևավորումն է, որը կարելի է անվանել «Էկոլոգիական բարոյականություն»: Մարդ -բնություն փոխհարաբերություններում առանձնացնում են երեք տարատեսակ՝ մարդակենտրոն ,բնությունակենտրոն և Էկոկենտրոն²¹ :

Աղյուսակ 1

Հոգեբանական և մանկավարժական գործունեություն	Էկոլոգիական գիտակցության ձևավորման բաղադրիչները
<p>Էկոլոգիական-սոցիալ-կրթական միջավայրերի ստեղծում.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Շրջակա միջավայրի ստեղծական բաղադրիչը(մանկավարժական գործունեություն հատուկ ծրագրեր,Էկոլոգիական կրթության վերաբերյալ դասեր,փորձեր,էքսկուրսիաներ և այլն): • Շրջակա միջավայրի կենդանի բաղադրիչ՝ կենդանի բնության անկյուն,լաբարատորիաներ, Էկոլոգիական միջավայրի ստեղծում՝ պահել փոխազդեցությունն բնական օբյեկտների հետ: • Շրջակա միջավայրի սոցիալական բաղադրիչ՝ ստեղծել կապ Էկոլոգիական դասիարակությանն մասնակից սյուբեկտների միջև. ուսուցիչ-ծնող-երեխա: 	<p>Զգացմունքային, ճանաչողական և մտավոր գաղափարներ բնական աշխարհի օբյեկտների մասին, Էկոկենտրոն վարքագծի ձևավորման ռազմավարություն(կողմնորոշում, վերաբերմունք), բնական օբյեկտների ընկալման հոգեբանական մեխանիզմներ(արժեքային համկարգի ձևավորում, սուբյեկտիվացում, կարեկցանք, Էկոլոգիական արտացոլում և այլն):</p> <p>Էկոլոգիական գիտակցություն բաղադրիչների զարգացման բարձր մակարդակ (կամ դինամիկա):</p>

Մանկավարժական գործունեության ընթացքում կիրառվող էկոլոգիական գիտակացությունն ձևավորող բաղադրիչները [6]*

1.3 Մարդ-բնություն փոխհարաբերությունները

Ժամանակակից տեղեկատվական հասակությունում ընթացող սկզբունքային վերակազմավորումները, վերադասավորումները, արդիականացման գործընթացները «մարդ-հասարակություն-բնություն» բազմամակարդակ համակարգում բերում են հակասությունների: Էկոլոգիական ճգնաժամը ինչ խոսք պայմանավորված է սոցիալ-տնտեսական, տեխնոլոգիական, քաղաքական մի շարք գործոններով, սակայն իրականում հիմքերը ավելի խորն են և տանում են մարդկության հոգևոր-մշակութային զարգացման անկմանը, արժեքների և նյութական բարեկեցության ընդունելի հարաբերակցության խախտմանը, բնությունից մարդու օտարմանը, հոգևոր ճգնաժամի: Էկոլոգիական ճգնաժամի հաղթահարման, հասարակության հոգևոր զարգացման, սոցիալ-էկոլոգիական պատասխանատվության ձևավորման գործում առաջնային դերակատարում ունի էկոլոգիական կրթությունը: Հանդես գալով որպես համամարդկային, ազգային արժեքների, մշակութային ձեռքբերումների փոխանցման յուրահատուկ միջոց՝ այն առաջադրում է աշխարհաճանաչողության և աշխարհընկալման մեկնակրային, առանցքային հիմքերը: Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության համատեքստում «մարդ-կենսոլորտ» բազմամակարդակ համակարգի կոեվոյուցիոն զարգացումն ենթադրում է արժեքների ավանդական, մարդակենտրոն համակարգից անցում էկոբարոյական արժեքների համակարգի և էկոկենտրոն գիտակցության նոր ոլորտի: Այդ գործընթացի նպատակային ապահովման համար առաջնային են ոչ միայն բնագիտական հիմքերը, այլ էկոլոգիականը, որը դիտարկում է կենսոլորտի և մարդկության գոյության համար մարդածին գործոնների դերը, և բարոյականը, որն ենթադրում է աշխարհայացքային փոփոխություններ՝ համամարդկային, ազգային արժեքների, ընդունված ավանդույթների և տեղեկատվական միջավայրի առաջադրած դրույթների անվտանգ հարաբերակցում:

Ըստ Վ.Ի.Վերնադսկու՝ երբ քաղաքակրթությունը և բնական միջավայրը անխզելիորեն կքայլեն մեկ մակարդակում, կսկսվի համատեղ էվոյուցիա և կբացառվի որևէ կողմի գերիշխանությունը. Ինչը պետք է գիտակցի մեզանից յուրաքանչյուրը: Բնության և մարդու զարգացումն ընկալվում է որպես

կոեվոյուցիոն գործընթաց այն դեպքում, երբ մարդու գործունեությունը ներդաշնակում է բնության օրենքներին [7, էջ 63] : Ըստ Ն. Ն. Մոյսենի՝ «Միայն իրապես կրթված և գիտակից հասարակությունը ընդունակ կլինի մուտք գործել Գիտակցության ոլորտ, այսինքն՝ իր պատմության այն շրջանը, երբ հասարակությունը կկարողանա իրականացնել բնության և հասարակության կոեվոյուցիոն ռեժիմը» [10, էջ 23]: Միայն այս դեպքում կարող ենք խոսել հասարակության կայուն զարգացման մասին:—Ինչպես նշում է Վ.Ի.Մեդվեդևը Էկոլոգիական գիտակցությունը գիտելիք է մարդու և շրջակա միջավայրի փոխադարձ կապերի, մարդու համար դրանց նշանակության, «մարդ-կենսոլորտ» համակարգում կայուն հավասարակշռության պահպանման մասին, այն որոշում է անթրոպոգեն ներգործության թույլատրելի սահմանը [11, էջ 22-23]:

Էկոլոգիական բարոյագիտության տեսանկյունից մարդակենտրոն գիտակցությունը հաճախ դիտարկվում է որպես բնության նկատմամբ սպառողական վերաբերմունք և ներկայիս համամոլորակային էկոլոգիական ճգնաժամի առաջացման նախապայմաններից մեկը:

Մարդակենտրոն գիտակցությունը մարդկային գործունեության բոլոր ոլորտներում առկա է՝ տնտեսական, կրթական, արտադրական: Սակայն կարծում ենք, որ իր գոյության ոչ մի ժամանակաշրջանում մարդ բանականը երբեք չի մտածել, որ «իրեն սպառնում է այն, ինչը երբեք չի սպասվում մյուս կենդանի համակարգերին՝ ինքն իր մեջ խեղդվելու վտանգը, ինքնակործանումը» [12, էջ 6]:

Գլուխ 2 Դաստիարակությունը և կրթությունը որպես անձի բնապահպանական կուլտուրայի ձևավորման հիմնարար միջոց

2.1 Բնապահպանական դաստիարակությունը և կրթությունը դպրոցներում

Բնության պահպանությանը մասնակցում են նաև դպրոցականները: Յուրաքանչյուր դեռահաս, պատանի, երիտասարդ շրջակա միջավայրի պահպանությունն պետք է դարձնի իր պարտականությունը: Շրջակա միջավայրի պահպանությանը իրենց գործուն մասնակցությունը պիտի ունենան՝ ընտանիքը, դպրոցը, ողջ հասարակությունը: Այս գործում մեծ է հատկապես դպրոցի դերը, քանի որ այստեղ է իրագործվում կազմակերպված, պլանավորված դաստիարակություն^[3, 6 էջ]: Ըստ Ի. Դ. Զվերևի՝ Էկոլոգիական/բնապահպանական/ կրթության նպատակը հանդիսանում է Էկոլոգիական մշակույթի և քաղաքացիական պատասխանատվության ձևավորումը, բնական ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործումը ^[8, էջ. 78]:

Ի. Տ. Սուրավեգինան, Վ. Մ. Սենկեվիչը, Տ. Վ. Կուչերը առանձնացնում են այն հետևյալ խնդիրները, որոնց համատեղ լուծման արդյունքում Էկոլոգիական կրթության նպատակը հասանելի կլինի:

- Ժամանակակից Էկոլոգիական խնդիրների և դրանց լուծման ուղիների համակարգի ձևավորում
 - Տեսական և գործնական գիտելիքների ամբողջական համակարգի ձևավորում
 - Էկոլոգիական պահանջմունքների, դիրքորոշումների ձևավորում, առողջ ապրելակերպի դաստիարակում:
 - Շրջակա միջավայրի պահպանմանն ուղղված ակտիվ գործունեությունը
- Ա. Ն. Զախլեբնին, Ի. Տ. Սուրավեգինան կարծում են, որ շրջակա միջավայրի հանդեպ պատասխանատու վերաբերմունքի ձևավորումը կապված է մի շարք դաստիարակչական և կրթական խնդիրներից.
- Կենդանի բնության հետ շփման պահանջմունքի ձևավորումը
 - Բնության օրենքների իմացությունը
 - Բնության կարևորության համոզմունքի զարգացում

-Բնության պահպանման գործընթացում մասնակցությունը^[9]:

Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության մեթոդաբանական հիմքերը քննարկել են ինչպես արտերկրյա, այնպես էլ հայրենական մտածողները: Ակադեմիկոս Ն.Ն.Մոյխսը նշում է, որ մարդը չի կարող մեծանալ և զարգանալ առանց շրջակա միջավայրի հետ համագործակցելու: Նրա զգացմունքները և միտքը զարգանում են համապատասխան նրա վարքի, բնության հանդեպ նրա վերաբերմունքի: Այդ իսկ պատճառով շատ կարևոր է էկոլոգիական կրթության սկիզբը դնել տարրական դպրոցից, երբ բնական գիտելիքները մշակույթի վերաբերյալ փոխհարաբերվում են բնական միջավայրի հետ, համակարգվում և ընդհանրացվում են ^[11]: Այսօրվա կյանքին համաքայլ գնալու համար անհրաժեշտ է արմատական փոփոխություններ մտցնել հանրակրթական դպրոցի ծրագրերի մեջ՝ ավելի մեծ տեղ հատկացնելով էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության ուսումնական նոր մեթոդաբանության ներդրմանը, հենվելով էկոգենտրիզմի(շրջակա միջավայրի պահպանության գաղափարախոսություն) անհրաժեշտության հասկացության վրա: Դրան հասնելու համար կան մի քանի սկզբունքներ.

1. Շրջակա միջավայրը կարողանալ դիտել որպես մեկ ամբողջական համակարգ:
2. Կիրառել անընդհատության սկզբունքը նախակրթարանից մինչև ծնողական համայնք՝ օգտագործելով բոլոր տարիքային խմբերը:
3. Անընդհատության սկզբունք կիրառել նաև բոլոր առարկաների, ծրագրերի էկոլոգիացման համար:
4. Հանրակրթական դպրոցում դասավանդվող բոլոր առարկաների բովանդակությունը կհամապատասխանի համամարդկային և էկոլոգիական արժեքների պահպանմանը և զարգացմանը:
5. Բազմաառարկայական մոդելի ստեղծում, որը կներառի բնագիտական առարկաները, ստեղծելով բնության և մարդկային հասարակության կայուն զարգացման ամբողջական պատկեր, որը այսօրվա բնագիտության դասագրքերը չեն ապահովում^[1]:

Աշակերտների համար պետք է ստեղծել այնդպիսի պայմաններ , որ նա դիտողի դերից անցնի աշխատանքը կատարողի ,բացահայտողի դերում: Կարողանա

զնահատել իրավիճակը, հանդես գա առաջարկություններով:Դպրոցը պետք է դիտարկի՝ որպես էկոլոգիական կրթության կենտրոնական համակարգ:

2.2 Բնապահպանական նախագծերի մշակումը և կիրառումը ավագ դպրոցում

Էկոլոգիական դաստիարակությունը և կրթությունը դպրոցում իրականացնելու համար ,ուսուցման գործընթացում կարելի է կատարել՝ հետազոտական աշխատանքներ բնապահպանական հիմնախնդիրների հետ կապված:Աշխարհագրությունը որպես բնագիտական գիտություն թույլ է տալիս անդրադառնալ բնապահպանական գլոբալ հիմնախնդիրներին, աշխարհի տարբեր երկրներում առկա բնապահպանական ճգնաժամերին:Ցանկացած բնապահպանական հիմնախնդրի լուծման համար յուրաքանչյուր ոք պիտի սկսի իր երկրի,քաղաքի,համայնքի ,բակի բնապահպանական խնդիրների ուսումնասիրությունից:Ուսումնասիրությունից հետո անհրաժեշտ է գտնել առկա խնդիրների լուծման ուղղիներ:Դպրոցում աշխատանքը իրականացնելու համար մշակվել է էկոլոգիական նախագիծ,որը ներկայցված է ստոն:

Էկո-նախագծերի մշակում և փորձարկումը ավագ դպրոցում քաղաքի բնակավայրերի էկոլոգիական խնդիրների ուսումնասիրման օրինակով

Ուսումնական նախագիծ

Թեմա՝ Թափոնների կիրառումը միջավայրում և աղբի տեսակավորումը :

Համակազմող՝ Սոնա Հակոբյան

Իրականացնող՝ 10-րդ բնագիտական դասարանի աշակերտներ:

Նախագծի ընթացքում ցանկանում ենք միավորել արվեստն ու արհեստը, գույներն ու ժպիտները, հայրենասիրությունն ու բնապահպանությունը:

Նախագծի խնդիրները՝

- Էկոլոգիական գիտելիքների,հմտությունների և կարողությունների խորացում:
- Բնության նկատմամբ պատասխանատու վերաբերմունքի ձևավորումը:

- Գործնական աշխատանքներ կատարելու հմտությունների ձևավորումը:
- Կիրառել դիզայնի մեջ թափոնները, որոնք վտանգում են բնությանը:
- Նվազեցնել պոլիէթիլենային տոպրակների կիրառումը:
- Նվազեցնել թափոնների արտանետումը:
- Սովորեցնել թափոնների տեսակավորումը:
- Ձևավորել սովորողների էկոլոգիական մշակույթը:
- Ընդլայնել սովորողների գիտելիքները՝ նրանց փոխազդեցության բնության հետ և պահպանման մեթոդների մասին:

Նախագծի նպատակը.

Կրթական՝ ընդլայնել աշխարհագրական գիտելիքները, պահել միջառարկայակն կապ՝ վեր հանել մնացորդային բնագիտական գիտելիքները:

Զարգացնող ձևավորել բնությունը մաքրելու, խնամելու, նրա մասին հոգ տանելու ցանկություն: Աշակերտների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման համար միջավայրի ստեղծում:

Դաստիարակչական՝ ներմանել սեր դեպի բնությունը, սեփական բնակավայրը (քաղաքը, գյուղը): Ձևավորել անհանդուրժողականություն դեպի բնության աղտոտմանը մարդկանց կողմից: Ձևավորել պատասխանատու վերաբերմունք շրջակա միջավայրի և մարդու առողջության նկատմամբ՝ հիմնված էկոլոգիական գիտակցության վրա:

Նախագծի փուլերը՝

Ուսումնասիրում և հետազոտություն

Որպես ուսումնասիրության օբյեկտ, քաղաքական բնակավայրերից ընտրեցինք Շենգավիթ վարչական շրջանում գտնվող՝ Երևանյան լիճը: ԼՃի էկոլոգիական խնդիրների մասին շատ ահագանգներ են լինում ուղղված ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն:

Առաջադրանքներ.

- կազմակերպել ճանաչողական և հետազոտական այց դեպի Երևանյան լիճ ,ուսումնասիրել լճի մակերեսային աղտոտվածությունը:
- ներկայացնել տվյալներ աղբի քանակության և տեսակների մասին:
Ներկայումս Երևանյան լճի աղտոտվածության հիմնական պատճառը պոլիէթիլենային աղբն է, որը կուտակվում է լճի տարածքում գտնվող առևտրի օբյեկտների և բնակիչների անբարեխիղճ պահվածքի հետևանքով:Բացի այդ Հրազդան գետի մեջ են թափվում կոյոդաջրերը,տարբեր արդյունաբերական թափոններ:Այս ամենը նպաստում է ճահճային պրոցեսների առաջացման, ավելանում են նեխման պրոցեսները տարբեր պատճառներով:
- ուսումնասիրել փաստերը, պարզել խնդրի արդիականությունը, /բանավեճ քննարկում/,
- դիտել ուսուցողական ֆիլմեր, որի օգնությամբ կարելի է վերամշակել աղբի տարբեր տեսակներ:
- հանդես գալ առաջարկություններով:
- տեսակավորել թափոնները, (յուրաքանչյուր սովորող առանձին տուփերով սովորում է տեսակավորել և առանձնացնել թափոնները՝ հատուկ նախատեսված հատվածում):

Նախապատրաստական աշխատանք

Ուսումնասիրել ուսուցողական նյութերը:

Հետաքրքիր հոդվածներ՝

1. 35 հաջողված էկո-նախագծեր
2. Տղամարդը տուն է կառուցել պլաստիկ շշերից
3. Օգտակար նյութեր

Թափոնների կիրառում աշակերտները սովորում են վերաօգտագործել բնության համար վտանգավոր թափոնները, հետագայում դրանք օգտագործել՝ այլ նախագծերում(պատրաստելով էկո պայուսակներ և այլն):

Արդյունքների ներկայացում.

• Նկարներ • Պաստառներ • Հոլովակներ • Առաջարկություններ

Էկո-նախագծերի արդյունքները

Նախագծի արդյունքների վերլուծության համար աշակերտներին ներկայացվել է 5 հարցից բաղկացած հարցաթերթիկ.

1.Արտադասարանական աշխատանքները նպաստո՞ւմ են ուսումնական գործընթացի հետաքրքրությանը:

ա/այո բ/ ոչ գ/ դժվարանում եմ պատասխանել

2.Ուսումնական նախագծի ընթացքում օգտագործեցի՞ք Ձեր բնագիտական գիտելիքները:

ա/ այո բ/ ոչ գ/ որոշ չափով

3.Ձեզ համար հետաքրքիր է հետազոտական աշխատանքներ կատարելը կապված՝ բնապահպանական խնդիրների հետ:

ա/ այո հետաքրքիր է բ/ հետաքրքիր չէ գ/ ինձ համար միևնույն է

4.Նախագծի ընթացքում Ձեր ո՞ր կարողությունները զարգացան/ընտրեք անհրաժեշտը/:

ա/ստեղծագործական

բ/ համագործակցային

գ/ ինքնուրույն կողմնորոշման կարողությունը

դ/ գործնական կարողությունը

ե/տեղեկատվություններ վերլուծելու կարողությունը

զ/ մեղիագործիքներից օգտվելու կարողությունը

է/ այլ տարբերակ -----

5.Ըստ Ձեզ նախագծի ընթացքում դաստիարակության ի՞նչ ձևեր իրականացվեցին/ընտրեք անհրաժեշտը/:

ա/ Էկոլոգիական դաստիարակություն

բ/ աշխատանքային դաստիարակություն¹⁶

գ/ սանիտարահիգիենիկ դաստիարակություն

դ/ հայրենասիրական դաստիարակություն

ե/ գեղագիտական դաստիարակություն

զ/քաղաքացիաիրավական դաստիարակություն

Հարցման արդյունքները և վերլուծությունը

Ուսումնական գործընթացում նախագծային տեխնոլոգիայի օգտագործման վերաբերյալ աշակերտների պատասխանների վերլուծությունից պարզ դարձավ հետևյալը.

- ✓ Հարցվածների 100%-ը նշել է,որ արտադասարանական աշխատանքները նպաստում են ուսումնական գործընթացի հետաքրքրությանը:Աշակերտների 55%-ը նշում են,որ ուսումնական նախագծերի ընթացքում օգտագործեցին իրենց բնագիտական գիտելիքները:
- ✓ Աշակերտներ 100%-ի համար հետաքրքիր է հետազոտական աշխատանքեր կատարելը և ուսումնասիրելը իրենց բնակավայրերի բնապահպանական գիտելիքներըՆրանք նշում են,որ այդ աշխատանքները նրանց դարձնում է բնության նկատմամբ պատասխանատու անձ:Աշակերտների 35%-ը նշել է ,որ աշխատանքների ընթացքում զարգացել է իրենց համագործակցային կարողությունները,ըստ 25%-ի ստեղծագործական կարողությունը և ստեղծակալություններ վերլուծելու կարողությունը:
- ✓ Հարցվածների 80 %-ը նշեց,որ նախագծի ընթացքում իրականացվում է Էկոլոգիական դաստիարակություն, ըստ 50%-ի աշխատանքային դաստիարակություն,ըստ 35%-ի գեղագիտական դաստիարակություն:

Ըստ կազմված աղյուսակի գնահատեցինք սովորողների կարողությունների և հմտությունների մակարդակը՝ ուսումնական նախագծի ընթացքում:

Աշխատանքի գնահատման սանդղակ

Աղյուսակ 1

Աշխատանքի գնահատման չափանիշները	Գերազանց	Լավ	Բավարար/Անբավարար
Տեղեկատվության յուրացվածության աստիճանը			
Տեսական գիտելիքների համակարգված և հստակ ձևակերպում			
Համագործակցության ապահովում, խմբային աշխատանքի կարողությունները			
Գիտելիքների կիրառումը			
Ինքնուրույնությունը			
Ստեղծագործական կարողությունները(նկարներ, պաստառներ)			
Սուբյեկտների գործունեությունների համաձայնեցումը			

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Նմանօրինակ հետազոտական աշխատանքների մշտական իրականացումը դպրոցներում՝ կնպաստի սովորողների էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության մակարդակի բարձրացմանը:
- Դասրաններում հաճախակի կազմակերպել քարոզչական միջոցառումներ՝ արդի բնապահպանական հիմնախնդիրները թեմայով:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

- ✓ Այսօրվա կյանքին համաքայլ գնալու համար անհրաժեշտ է արմատական փոփոխություններ մտցնել հանրակրթական դպրոցի ծրագրերի մեջ՝ ավելի մեծ տեղ հատկացնելով էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության ուսումնական նոր մեթոդաբանության ներդրմանը :
- ✓ Աշակերտների համար պետք է ստեղծել այնպիսի պայմաններ , որ նա դիտողի դերից անցնի աշխատանքը կատարողի ,բացահայտողի դերում:
Կարողանա գնահատել բնապահպանական խնդիրների մակարդակը, իրավիճակը, հանդես գա առաջարկություններով:Դպրոցը պետք է դիտվի՝ որպես էկոլոգիական կրթության կենտրոնական համակարգ:
- ✓ Ուսումնական նախագծի հարցված աշակերտների 80 %-ը նշեց,որ էկո-նախագծի ընթացքում իրականացվեց՝ էկոլոգիական դաստիարակություն, ըստ 50%-ի աշխատանքային դաստիարակություն,ըստ 35%-ի գեղագիտական դաստիարակություն:Հնարավորություն ընձեռնվեց ուսումնասիրել իրենց բնակավայրերի բնապահպանական խնդիրները և ինքնուրույն գտնել դրնաց լուծման ուղիները;
- ✓ Հարցված աշակերտների 100%-ը ցանկանում են կատարել հետազատատական աշխատանքները, ուսումնասիրել իրենց բնակավայրերի էկոլոգիական խնդիրներն:Նրանք նշում են ,որ այդպիսի աշխատանքների ժամանակ ուսումնական նյութը լավ է տպավորվում:
- ✓ Այսպիսով յուրաքանչյուր բնապահպանական հիմնխնդիր ուսումնասիրելիս պետք սկսել երկրների ,բնակավայրերի մակարդակով՝ փոքր խնդիրների ուսումնասիրությունից:Հասարակությունը պետք է իրազեկ լինի իր բնակավայրում/քաղաք կամ գյուղ/ առկա բնապահպանական խնդիրների մասին,մասնակցի դրանց լուծման համար իրականացվող միջոցառումներին:Վերջապես մարդակենտրոն գաղափարախոսությունից պետք է անցնել էկոկենտրոնի:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. [2 Գ. Ղափանցյան <<Էկոլոգիական կրթության հիմնախնդիրները նախադպրոցական և դպրոցական մակարդակում>> :Մարդ և հասարակություն գիտամեթոդական վերլուծական ամսագիր -էջ 52-54,Երևան 2017թ.]:
2. 4 Կարապետյան Ն.Ձ Էկոլոգիան գիտակցության ձևավորման հիմնախնդիրը ժամանակակից հասարակությունում:Կրթությունը և գիտությունը Արցախում,1-2,2017]:
3. [6էջ-384 Յու.Ա. Ամիրջանյան,Ա.Ս. Սահակյան<<Մանկավարժություն>>ՈԻԱ. ձեռնարկ մանկավարժական բուհերի ուսանողների համար-Եր.2005թ. 456էջ]
4. Մարկոսյան Ս. Բնական ռեսուրսների կայուն կառավարում-Եր,2021թ. -54էջ
5. ՄելույանԼ.-Ս.Բնապահպանության հիմունքեր
6. Ахуис-/Дерябо С.Д., Ясвин В. А. Экологическая психология и педагогика, Ростов-на-Дону, Феникс, 1996, 476 с/
7. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. М.: Наука, 1988.- 520с.
8. [10, էջ.78 Зверев И.Д., Экология в школьном обучении. М., «Академия», 2003,]
9. [11, էջ 34 Захлебный А.И., Суравегина И. Т.Экологическое образование школьников во внешкольной работе: Пособие для учителя.-М.,1984г]:
10. 11.Медведев В.И., Алдашева А.А. Экологическое сознание: Учебное пособие. ,Изд. второе, доп. - М.: Логос, 2001. -384 с.
11. 10.12- Моисеев Н.Н. Экология и образование. М., ЮНИСАМ, 1996.-191с.
12. 9. Конрад Лоренц “ Обратная сторона зеркала” М. изд-во “Республика” 1998г.-458с.
13. <https://tondrak.am/ekologia-ev-bnuthyan-pahpanuthyun>
14. <https://www.e-gov.am>